

ԻՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՄԱՍԻՆ

Ինչպէս անհատէ անհատ, այնպէս ալ ժողովուրդէ ժողովուրդ, եղելութիւնները տարբեր կերպով գիտակցութիւն կը դառնան: Առարկայօրէն գիտելով՝ արտաքին աշխարհի եղելութիւնները կ'անցնին մարդոց ջիղերէն և գիտակցութեան մէջ կը դառնան ապրուած բան: Բայց ամէն հոգի գէպքերը միեւնոյն կերպով չապրիր: Այսպէս ժողովուրդէ ժողովուրդ, ինչպէս անհատէ անհատ, կը տարբերին հոգեկան ապրումները:

Պատերազմը եղելութիւն մըն է, որ տարբեր անդրադարձում կը գտնէ ժողովուրդներու հոգիէն ներս, և տարբեր նշանակութիւն ունի:

* * *

Զինացիին համար պատերազմը այն է ինչ որ Մահմետականին կամ Կերմանին համար է: Զինացիին համար պատերազմը Չարին յայտնութիւնն է, զոր պէտք է համբերութեամբ տանի: Զինացին խաղաղասէր է. ան երբեք տիրապետող չէ եղած: Անոր համար, կարելի է ըսել որ ազատութեան գաղափարը երբեք սրբութիւն մը չէ եղած, ինչպէս արեւմուտքի ազգերուն համար: «Բռնակալութիւնները կուգան ու կ'երթան, կ'ըսէ չին իմաստունը, մենք կը հնազանդինք անոնց, բայց մենք է որ կը մնանք յաւիտեան»:

«Բիրս ուժը պէտք է ձգել առանց ընդդիմութեան, կ'ըսէ չին իմաստասէրը, որ պէտքի ան պարապութեան մէջէն անցնի երթալ, որովհետեւ ընդդիմութիւնն է որ բան մը կանգուն կը պահէ»:

Հետեւինք չին իմաստասէր Լաօճէի մտածումներուն.

«Երկիրը բռնի կարգի բերել կարելի չէ, ինչպէս փորձառութիւնը ցոյց կուտայ, երկիրը ենթակայ է հոգեկան ուժի մը: Որուն մարդ բռնի ուժով չի կրնար յաղթահարել»:

«Ո՛վ որ կ'ուզէ կարգի բերել զայն — անկարգութիւն յառաջ կը բերէ»:

«Ո՛վ որ ցանկայ հաստատ հիմքու վրայ դնել զայն, — տատանումի կը տանի»:
«Զէնքերու ուժը չի կրնար յաղթող ըլլալ»:
«Որ տկարը կը յաղթէ ուժովին»,
«Որ թուրը կը յաղթէ զօրաւորին»,
«Ամէն մարդ գիտէ աշխարհի վրայ»,
«Բայց ոչ ոք կ'ուզէ ըստ այնմ գործել» — :

Մեզի համար տարօրինակ կը թուի մըտածելու այս կերպը. սակայն Զինաստանի պատմութիւնը ցոյց կուտայ որ ան, զարեւրաւորակ ոտնակոխ եղած է արշաւող բանակներու մուճակներուն տակ, բայց զիմագրուած է բոլոր բռնութիւններուն և կը մնայ յաւիտենապէս:

Զինական այս միտքն է որ կարծես Արեւելքէն անդրադարձած է Ռուս մտքի վերայ: Արդարեւ Դոստոյէվսքիի սա խորհրդածութիւնները խոր հետքերը կը կրեն Զին մտածումին:

«Պէ՛տք է որ մարդ բռնի ոյժ գործածէ, թէ խոնարհութեամբ և սիրով փորձէ: Ես պիտի փորձեմ խոնարհութեամբ և սիրով: Երբ որոշես միանգամընդմիջտ սիրով գործել, կարող ես յաղթել ամբողջ աշխարհին. սիրով խոնարհութիւնը ոյժ մըն է, որ կրնայ ամենագորաւորներն անգամ գրաւել»:

Զին և Ռուս մտքի այս մէջբերումները կատարեցինք ցոյց տալու համար թէ ինչպէս կ'ըմբռնեն անոնք բիրտ ուժը: Մինչ գիտենք որ Արեւմուտքի ժողովուրդներուն համար բիրտ ուժը ա՛յլ նշանակութիւն ունի. բիրտ ուժը մեր ազատութիւնները կը կապտէ, անոր դէմ ըմբոստանալ, զայն վստեն մեր սուրբ պարտականութիւնը կը համարինք:

* * *

Շատեր պատերազմի մէջ կը տեսնեն մարդկութեան յաւիտենական վերանորոգումը: Ինչպէս բնութեան մէջ հոկայական ուժեր կը քանդեն երկիրը, կը տեղափոխեն լեռները, կը խորտակեն միլիոնաւոր զանգուածներու կեանքերը, առանց խղճահարութեան, ու այդ աւերակներու վրայ կը բարձրանայ նորէն նոր բուսականութիւն մը, նոր աշխարհ մը, այսպէս է նաև մարդկութիւնը, դատապարտուած յաւիտենական

պայքարի, պատերազմի և խաղաղութեան մէջ տարուբերուելու:

Ասիկա վարդապետութիւնն է անոնց, որոնք կ'ընդունին թէ մարդկային աշխարհը, Ֆիզիքական աշխարհին նման, կը կառավարուի ուժի օրէնքով:

Այնտեղ որ մարդը բնութեան օրէնքներուն դէմ կը շարժի, կ'ըսէ Տանթօն, կը բնաջնջուի:

«Կարելի է բնութեան օրէնքները փոխել. կարելի է օգլին բաղադրութիւնը, կրակին էութիւնը, հեղեղին ընթացքը փոխել:

«Համաճարակներ, հրաբուխներ, հեղեղներ հազարաւորներ կը թաղեն:

«Ի՞նչ է արդիւնքը. — հազիւ տեսանելի արդիւնք մը՝ Ֆիզիքական աշխարհի ընդհանուր երևոյթին վրայ: —

«Կը հարցնեմ. — պէ՞տք է որ բարոյական բնութիւնը մեր յեղաշրջումին մէջ աւելի խղճամիտ ըլլայ քան Ֆիզիքական աշխարհը:

«Պէտք է՞ որ գաղափար մը, ինչպէս Ֆիզիքական աշխարհին մէջ օրէնք մը, բնաջինջ ընէ, ինչ որ իրեն դէմ է. գաղափար մը, որ պիտի փոխէ բարոյական բնութեան կեցուածքը, պիտի փոխէ մարդկութեան կառուցուածքը, արիւնի ճանապարհով պէտք է՞ երթայ»: —

Ասիկա արդարացումն է յեղափոխութեան, բռնութիւններու, գաղափարաբանական կռիւններուն և արիւնահեղութեանց:

19րդ դարու փիլիսոփաները սովորեցուցին թէ պատերազմը բնական վիճակ մըն է. թէ մարդը մարդու դայլ է: Կեանքի պայքարի տեսութիւնը՝ մարդը գազաններու կարգը դասեց: Անոնց համար «ոյժը՝ կեանքի հիմնական մէկ երեւոյթն է»: Այս տեսութիւնը ընդհանրանալէն յետոյ ժողովուրդները իրենց դրացիներու վրայ նայեցան՝ ինչպէս գազաններու: Ձգտեցան իրար փճացնելու, փոխանակ բարգաւաճ յարաբերութիւններ հաստատելու իրարու հետ:

Ո՞ր դրացիները իրարու հետ սիրով եղած են: Մէկին յաջողութիւնը՝ միւսին անյաջողութիւնը կը համարուէր: Ու վերջապէս ժողովուրդները եկան այն եղրակացութեան որ միայն մեծ զօրութիւն մը կարող է խաղաղութիւնը պահել:

* * *

Ինչ ըմբռնումներ ալ որ գոյութիւն ունենան այլևայլ ժողովուրդներու մէջ պատերազմի մասին ընդունինք որ ան մարդկային գոյութեան սպառնացող մեծագոյն պատուհաններէն մէկն է:

Շատեր խորհած են զայն անկարելի դարձնել, սակայն ան միշտ գոյութիւն ունեցած է. աւելի ճիշդ, ան՝ ժողովուրդներու գլխին կախուած է, հիւանդութեան մը նման, որուն երբ և ինչպէս յայտնուիլը ոչ ոք գիտէ:

Ինչպէս կեանքն ու մահը իրարու հակառիշ եղրի են, նոյնպէս եւ՝ խաղաղութիւնը եւ պատերազմը: Խաղաղութեան ճամբուն վրայ է որ կը զարգանայ պատերազմը: Կեչ հաշտութիւն մըն է որ նոր պատերազմի մը դուռը կը բանայ:

* * *

Ըսինք որ Չինացիին համար պատերազմը Չարին յայտնութիւնն է: Չինացիին հոգին ըմբռնելու համար պէտք է ըմբռնենք անոր աշխարհայեացքը:

Չինացին պուտոտայական է. անոր համար կեանքը բիւ մըն է. ան՝ ոյժի յայտնութիւնը կ'ընդունի որպէս բնական երևոյթ մը: Ապրելու մարմանն է որ կեանքը կը դժուարացնէ, զայն տաժանելի կը դարձնէ: Ճշմարիտ պուտոտայականին համար՝ ապրելու մարմանը ջնջել, կը նշանակէ ցաւէն ազատիլ: Չինացին տեղի կուտայ բոնի ուժին առջև. եթէ պէտք ըլլայ, մէկդի կը նետէ կեանքը, աւելորդ բեռի մը պէս:

Բաղձանքները ջնջելով ապրիլ, ներվանային միանալ, պուտոտայականի մը երազն է. անով է որ նորէն աշխարհ գալէ՝ նորէն տանջուելէ կ'ազատուի:

Այսպէս՝ գաղափարաբանութիւնները և աշխարհայեացքները, հաւատքներն ու կրօնքները կը վարեն ժողովուրդներու ճակատագիրը: Անոնք կեանքի պայքարին մէջ անվեհեր, կամ վախկոտ, պայքարող կամ համակերպող կը դարձնեն:

Ասիկա կ'ապացուցանէ թէ գաղափարներն ու հաւատքները, ճակատագրային յատկութիւն մը ունին: Անկուսի դասա-

պարտուող ժողովուրդներու մէջ նախ կը մեռնի հաւատքը, ապա կը մեռնի, նոյնիմեզ, ժողովուրդը:

«Դժուրն պիտի ըլլաս երկնքի աստղերուն պէս անհամար» — ըսած է Եհովան իր ընտրեալ ժողովուրդին: Այս հաւատքն է որ մինչև այսօր Խորայէլի ժողովուրդը պահած, պահպանած է կորուստէ:

Կը տեսնենք թէ ինչպէս հաւատքին մէջ բնագանցական էութիւն մը կայ, որ կը պաշտպանէ ժողովուրդի մը գոյութիւնը, և այդ էութիւնը թաղուած է անոր ամենէն խորունկ արմատներուն մէջ:

* * *

Ինչպէս ժամանակին Ասորեստանն ու Բաբելոնը, նոյնպէս և Խորայէլի ժողովուրդը պատերազմատէր եղած է և անգութ:

Եհովան, Խորայէլի Աստուածը Խաղմի Աստուածն է եղած, դաժան և անկարեկիր, որ հրամայած է իր ընտրեալ ժողովուրդին ջնջել անհաւատները:

Ան հաւատք ներշնչած է Խորայէլացիներուն, հակառակ անոնց փոքր թիւին:

«Տէրը ընտրած է Խորայէլի ժողովուրդը բոլոր մեծ և փոքր ժողովուրդներու մէջէն. ան փոքր ժողովուրդ մ'է. բայց քանի որ Տէրը անոր օգնական է և ապաւէն, ան յաղթական պիտի դուրս գայ պատերազմէն»:

«Թէ որ սրտիդ մէջ ըսես որ, այն ազգերը ինձմէ չառուր են ես ինչպէս կրնամ զանոնք հալածել, անոնցմէ մի՛ վախնար. այլ յիշէ միշտ թէ ինչ ըրաւ քու Տէր Աստուածդ Փարաոնին ու բոլոր եգիպտացիներուն... քու Տէր Աստուածդ պիտի ջախջախէ այն բոլոր ազգերը որոնցմէ դու և կը վախնաս: Ուրեմն մի՛ վախնար անոնցմէ վասնզի զօրաւոր և անարկու Աստուածը ձեր մէջն է... քու Տէր Աստուածդ զանոնք քու ձեռքդ պիտի մատնէ ու զանոնք մեծ կործանումով պիտի կործանէ մինչև որ ամէնքը բնաջինջ ըլլան»:

Այս է մարգարէներու խորհուրդը Խորայէլի ռազմիկներուն, երբ անոնք իրենցմէ աւելի զօրաւոր թշնամիի մը դէմ ձակատած են: Մինչ Ասորեստանն ու Բաբելոնը կորսուած են աշխարհի երեսէն, տակաւին մինչև այսօր անոնց ռազմատէր ոգին Հին Կտակարանի մէջ կարծես կը մնայ յաւերժացած: Մինչև այսօր այդ ոգին է որ Խորայէլի որ-

դիքը դաժան և անկարեկիր կը դարցունէ ոչ-հրեաներու հանդէպ: Քրիստոնէութիւնը, իր սկզբնական շրջանին, Հին Կտակարանի այն ոգիին հետեւելով է որ կը տանէր իր պայքարները:

* * *

Ամբողջ Հին Կտակարանը լեցուն է Խորայէլի Աստուծոյն ռազմատենչ պատուէրներով: Շատերէն քանի մը հատը միայն յիշած ըլլալու համար մէջբերենք Երկրորդում Որինաց Գրքին է. Գլուխէն ինչ ինչ համարներ.

«Երբ քու Տէր Աստուածդ տանի քեզ այն երկիրը, ուր պիտի մտնես ժառանգելու համար, ու քու առջեւէդ շատ ազգեր հալածէ, այսինքն Քեռացիները, Ամորհացիները... որոնք քեզմէ մեծ ու զօրաւոր են, ու երբ քու Տէր Աստուածդ զանոնք քու ձեռքդ տայ, զանոնք պիտի զարնես, ու բռնորովին կորսնցնես. անոնց հետ ուխտ չընես, ու անոնց չողորմիս. ոչ ալ անոնց հետ խնամութիւն ընես, այլ անոնց ասանկ ըրէ. անոնց սեղանները կործանէ, անոնց արձանները խորտակէ, անոնց անտառները կտրէ, ու անոնց քանդակուած կուռքերը կրակով այրէ: Եւ սպառէ այն բոլոր ազգերը, որոնք քու Տէր Աստուածդ քու ձեռքդ պիտի տայ. քու աչքդ անոնց չխնայէ»:

* * *

Այս ոգին է որ կը շարունակուի նաեւ Մահմետականներու Գուրանին մէջ, ուր Մահմամէտ հաւատացեալներուն կը պատուիրէ ջնջել անհաւատները:

Քրիստոնէութիւնը, ամենէն վսեմը կը ըօնքներէն, իր ամենէն խոր առաքելութիւնը համարեց ժողովուրդներու եղբայրութիւնը. «Եւ եղիցին մի հօտ և մի հովիւ» իտէպն եղաւ քրիստոնէութեան Ուղղադոկթեան դատին համար քրիստոնէութեան տուած տուրքը դուրս է այս նիւթէն: Պատերազմը, դարերու ժառանգական մեղքի մը պէս, այսօր գործեալ մարդկութեան վրայ ինկած է: Մարդկութեան դէպի անկեալ վիճակներուն վերագարձն է պատերազմը, որմէ ե՞րբ և ի՞նչպէս պիտի ազատուի մարդկութիւնը, յայտնի է:

Լոնսոն

Վ. ՄԵԼԻՔԵԱՆ